

УНІКАЛЬНІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНИХ РЕПОЗИТАРІЇВ ЯК СКЛАДОВА ІНТЕГРАЦІЇ НАУКОВИХ ЗДОБУТКІВ УЧЕНИХ У СВІТОВУ E-SCIENCE

Пасмор Н.П., Шахова С.А.

Наукова бібліотека

Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого (м. Харків)

Розглянуті питання щодо ролі та значення інституційних репозитаріїв у поширенні результатів наукових досліджень як складової інтеграції творчих здобутків учених і університетів у світову e-Science.

Ключові слова: репозитарій, публікаційна активність, інтеграція, e-Science

Відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту»[1], сучасних завдань створення центрів знань в університетах, удосконалення механізму наукометричного оцінювання діяльності наукових працівників організація та супровід інституційного репозитарію стає певним трендом у формуванні цифрового архіву досягнень як окремого вченого, так і певних галузей, механізмів інтеграції особистих наукових здобутків у світовий Інтернет-простір.

Нині існує декілька визначень репозитарію. Розглянемо найбільш популярні. Репозитарій – це: 1) місце в мережі для збору, систематизації, забезпечення збереження і поширення в електронному форматі інтелектуальної продукції установи; 2) електронний архів тривалого накопичення, зберігання і забезпечення відкритого доступу до результатів наукових досліджень кафедр, окремого вченого, студентів; 3) електронне сховище галузевої інформації, що містить великий масив наукових текстів; 4) електронне структуроване середовище, у якому коректно відображається науковий профіль авторів, наукових груп та колективів тощо[2].

З огляду на сказане, можемо констатувати: унікальність інституційного репозитарію полягає в тому, що він як інформаційне сховище одночасно поєднує в собі функції бібліотеки і відкритого електронного архіву із зберіганням великої кількості текстів і метаданих та є не тільки зручним засобом роботи, а й важливим елементом у розвитку інтернет-маркетингової політики вузу в цілому і бібліотеки зокрема.

Оскільки формування і розвиток репозитаріїв тісно пов'язані з онлайновим майбутнім науки, мета їх створення полягає у забезпеченні:

1) відкритості і оперативності доступу до наукових досліджень вчених різних країн світу;

2) отримання наукової галузевої інформації та знань для подальшого використання їх у науково-практичній діяльності;

3) цитування статей із відповідних журналів за допомогою посилання на уніфіковані ідентифікатори ORCID та ResearchID, які є, по суті, складовою рейтингу вченого;

4) збору власних публікацій вченого в єдиному профілі та ідентифікації їх у міжнародних базах Web of Science, Scopus та ін.;

5) підвищення рейтингу як самих учених, так і науково-педагогічних установ та організацій;

6) інтеграції поточних наукових публікацій учених у світовий комунікаційний інфопростір;

7) можливості необмеженого доступу до наукових праць світової наукової громадськості, зростання популярності і цитованості наукових публікацій;

8) розвитку науки та окремої наукової галузі у всьому світі;

9) формування e-Science.

Отже, можна впевнено стверджувати наступне: унікальність репозитарію пов'язана з тим, що роботи, розміщені в ньому, стають більш відомими науковому співтовариству, ніж представлені виключно в якомусь одному виданні. Доведено, що Інтернет-активність, присутність праць вчених у веб-середовищі підвищує їх репрезентативність, а репозитарії стають своєрідними «точками» зростання цитованості в середньому в 4-5 разів. Корисність самоархівації у е-сховищі своїх робіт помітна не зразу, хоча від цього значення інформаційного контенту не стає меншим, оскільки автор отримує, як мінімум, три плюси: підвищення індексу цитування робіт; постійне і тривале зберігання наукових наробок; збереження авторських прав[3]. Необхідно також додати, що розміщення у репозитарії результатів досліджень у формі статей означає негайне електронне депонування наукового пріоритету автора, а також створює сприятливі передумови для 100% представлення результатів наукових пошуків окремих учених у відкритому доступі, збільшує читацьку аудиторію в десятки, а іноді і в сотні разів.

На сьогодні накопичено значний досвід створення подібних електронних наукових архівів, а репозитарії ВНЗ набули популярності завдяки відкритості та доступності інфоконтенту, представленого в них. Цей факт підтверджує зацікавленість вузів у нарощуванні наукового, творчого потенціалу, представлення вищих закладів у різного

роду рейтингів, у т. ч. і стосовно міжнародного рейтингу “Вебометрикс”, який ураховує кількість проіндексованих інформаційно-пошуковими Інтернет-системами сторінок сайту вузу, зовнішні посилання на нього, цитованість ресурсу, а також обсяги завантажених на сайт файлів, тобто змістовно-галузевої інформаційної активності сайту ВНЗ. Отже, для університетів репозитарій стає якісним ресурсом підтримки, розвитку науково-педагогічної діяльності, джерелом швидкого обміну галузевою інформацією за тематикою досліджень і, як наслідок, сприяє підвищенню рейтингу окремих учених, творчих колективів, інституцій.

Репозитарій Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого – молода структура. Він створений у квітні 2012 р. відповідно до наказу ректора із метою підвищити академічну веб-присутність нашого вишу у глобальних наукових комунікаціях. Однак, ми маємо певні здобутки. Зокрема, станом на 15 травня 2015 р. оброблено і внесено до цифрового архіву понад 7000 електронних текстів статей, авторефератів дисертацій тощо. У березні 2014 р. електронному архіву-репозитарію університету Міжнародним центром ISSN за підтримки інформаційного сектору ЮНЕСКО надано власний International Standard Serial Number 2311-9012. Як бачимо, репозитарій розвивається як повноцінне електронне видання. Для поширення результатів наукових досліджень університету в просторі цифрових комунікацій з проблем правознавства е-сховище представлено в Міжнародному Каталогі відкритого доступу наукових ресурсів ROAD; Реєстрі репозитаріїв відкритого доступу ROAR; Каталогі репозитаріїв відкритого доступу OpenDOAR та Директорії журналів відкритого доступу DOAJ[4].

Програмна платформа відкритого доступу Dspace, на якій формується електронний архів праць учених університету, дає можливість забезпечити ефективний контроль та отримання обліково-статистичних відомостей про публікаційну активність. Наприклад, ми дізнаємося, наскільки є активним репозитарист, творчий самоархіватор, тобто бачимо найбільший показник звернень до робіт учених і науково-педагогічного колективу вузу. Нещодавно підключена система, яка дозволяє збирати досить детальну статистично-аналітичну інформацію стосовно науковців, а саме: кількість унікальних відвідувачів, кількість і тривалість візитів, пошукові ключові фрази, слова, теми, посилання на репозитарій із зовнішніх Інтернет-джерел, найбільш популярні сторінки та інші корисні відомості. Зокрема, за даними GoogleАналітикс протягом двох тижнів травня поточного року майже 3,5 тисячі відвідувачів репозитарію переглянули понад 22 тисячі сторінок текстів.

Сьогодні, нарощуючи змістовні та кількісно-якісні показники веб-середовища

репозиторних ресурсів, ми розуміємо необхідність вдосконалення діяльності всіх учасників науково-педагогічної та бібліотечної справи з метою отримання більш достойного місця університетського електронного архіву в наукометричному рейтингу університетів Webometrics “The Ranking Web of World repositories”, який встановлює кількість зовнішніх Internet-посилань, цитувань та активність ресурсів і сайту. Як відомо, починаючи з 2004 року рейтинг університетів Webometrics кожні півроку оновлюється і публікується іспанською дослідною лабораторією "Laboratorio de Internet" та розраховується дослідницькою групою Cybermetrics, що входить до складу Національної Дослідницької Ради Іспанії. Ця система рейтингування охоплює вже 22 тисячі інтернет-сайтів різних вишів з усіх (а їх приблизно 30 тисяч) вищих освітніх установ по всьому світу, доводить перспективність та необхідність подальшого вдосконалення репозитарію.

На думку розробників даного рейтингу, використовувані показники дозволяють отримати досить повну картину діяльності викладачів і дослідників університетів, адаптуючи результати власних наукових досліджень до окремих практичних сфер діяльності. Встановлення високої оцінки показників Webometrics говорить не просто про активну діяльність в мережі, він дає змогу вимірювати об'єм, наочність, логістику, взаємозв'язок і популярність інтернет-сторінок університетського сайту, веб-сайтів окремих учених, кафедр, бібліотек. У своїх оцінках "Laboratorio de Internet" керується чотирма критеріями:

1. Presence (присутність або розмір). На цей критерій впливає кількість сторінок сайту і його піддоменів.

2. Impact (вплив або видимість). Враховуються зовнішні посилання на сайт вузу та його е-ресурси.

3. Openness (відкритість). Розглядається кількість документів (pdf, doc, docx, ppt) на сайті вузу.

4. Excellence (перевага). Кількість опублікованих наукових праць.

Рівень функціонування інституційного репозитарію враховується в усіх вищезгаданих критеріях, але найбільше впливає на третій – відкритість. Розвинений електронний архів може суттєво підвищити рейтинг у Webometrics, оскільки його основною метою є прагнення створити максимальну відкритість більшої кількості наукових робіт та різних матеріалів.

У той же час, послідовне втілення в життя описаних раніше аспектів формування e-Science через інституційні репозитарії сприятиме модернізації взаємин між окремим ученим і науковим співтовариством. У цьому контексті вбачається за потрібне розробка

більш гнучкої і досконалої форми оприлюднення наукового результату вченого, адаптування до нових можливостей, що пропонує дослідницька онлайнова інфраструктура, і краще відповідає духу і вимогам електронної науки. Йдеться також про необхідність посилювати представництво персональних веб-сторінок ученого в Інтернеті, які, по суті, відіграють роль семантичного зв'язку між статтею та її автором. У цьому важлива участь бібліотекаря-фахівця, який забезпечить певне місце статті і автора серед метаданих, що повідомлені зовнішнім бібліографічним системам, а також важливі у пошукових операціях та у підрахунках цитованості автора. Без створення такого центрального елемента репозиторного середовища, як особиста веб-сторінка науковця на офіційному веб-сайті вузу, неможливе реформування системи наукових комунікацій і її входження у світ наукових публікацій on-line. У свою чергу, участь у проектах ORCID та ResearchID забезпечить необхідний рівень доступності, надійності, комфорту персональних веб-сторінок учених. Це, власне, й надасть особистий статус репозитарію як ресурсу, що формує науково-дослідницький капітал вузу, наукове веб-портфоліо окремого вченого, показника його професійної діяльності та рейтингу університету в цілому[5]. Крім того, усе частіше зазначається, що зростання кількості публікацій у відкритому доступі в інститутських електронних репозитаріях створює унікальні можливості для розробки та використання онлайнової метрики в оцінці наукової діяльності (Research Metrics) для професійної перекваліфікації (наукової атестації) або при виділенні грантів тощо, забезпечує важливі мотивації і розвиток професіоналізму.

Підсумовуючи, слід наголосити, що у сучасному цифровому світі вже неможливо обходитися традиційними формами і методами оприлюднення наукових здобутків, і цьому є пояснення: з багатьох причин роботи не отримують своєчасного виходу в друкованому вигляді або взагалі можуть не побачити світло на папері, як наслідок, щось можна загубити, втратити. Для науки і вузу (бібліотеки як його складової) – це неприпустимо. І в такому сенсі унікальність та значення інституційного репозитарію полягає у вільному наданні доступу до масивів інформації швидко і з будь-якої точки світу. Відкритість і наочність веде до ефективної наукової комунікації, збільшує науковий вплив автора-дослідника певної галузі на практичну сферу діяльності. Тому створення і розвиток інституційного інтелектуального сховища електронних ресурсів – важливе завдання бібліотек, інформаційних центрів, кафедр, окремих учених, погляд у майбутнє, а найважливіше – внесок у розвиток науки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про вищу освіту : Закон України від 01 лип. 2014 р. № 1556-VII // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 63. – Ст. 1728.
2. Линден И. Л. Открытый доступ: «зеленый путь» и «золотой путь» / И. Л. Линден, Ф. Ч. Линден // Науч. и техн. б-ки. – 2009. – № 7. – С. 30–44.
3. Swan A. The Open Access citation advantage: Studies and results to date [Electronic resource] / Alma Swan // University of Southampton. – Way of access: <http://eprints.soton.ac.uk/268516> (date of appeal: 25.05.2015). – Title from the screen .
4. Електронний архів-репозитарій Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого eNULAIR [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua> (дата звернення: 25.05.2015). – Назва з титул. з екрана.
5. Паринов С. И. Онлайнное будущее науки: наукометрическая сигнальная система [Электронный ресурс] : препринт WP2/2007/01 / С. И. Паринов ; Гос. ун-т «Высш. шк. экономики». – М. : ГУ ВШЭ, 2007. – 52 с. – Режим доступа: http://www.hse.ru/data/2010/05/04/1216407493/WP2_2007_01.pdf (дата обращения: 25.05.2015). – Загл. с экрана.
6. Пасмор Н. П. Університетський репозитарій – засіб інтеграції наукових здобутків учених у світовий віртуальний простір наукових комунікацій [Електронний ресурс] = University Repository – tool integration of scientific achievements of scientists in the global virtual space of scientific communication : презентація / Н. П. Пасмор // Система наукового цитування та поширення результатів наукових досліджень : наук.-практ. семінар, Харків, 19 трав. 2015 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Наук. б-ка. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/7772> (дата звернення: 25.05.2015). – Назва з титул. з екрана.
7. Колесникова Т. О. Бібліотека ВНЗ: відповідальність за поширення результатів наукових досліджень / Тетяна Колесникова // Вища шк. – 2014. – № 5/6. – С. 7–26.